

Toshpo'latova Inobat Ulug'bek qizi
Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti
Email: anoratoshpolatova@6gmail.com

FAOLLIK MARKAZLARIGA INTEGRATSION YONDASHUV MAKTABGACHA KATTA YOSHDAGI BOLALARDA KREATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING MUHIM OMILI SIFATIDA

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada faollik markazlarining turlari va mazmuni , integratsion yondashuv asosida maktabgacha katta yoshdagi bolalarda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish imkoniyatlari xususida so'z boradi.*

***Tayanch tushunchalar.** Maktabgacha yosh, tarbiyalanuvchilar , integratsiya , faollik markazlari, TRIZ texnologiyasi , ijodkorlik, yaratuvchanlik.*

Ташполатова Инобат
Докторант Наманганского государственного
университета

КОМПЛЕКСНЫЙ ПОДХОД К ЦЕНТРАМ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

***Абстракт.** В данной статье говорится о видах и содержании центров деятельности, возможностях развития творческих компетенций у дошкольников на основе комплексного подхода.*

***Основные понятия.** Дошкольный возраст, приемные дети, интеграция, центры активности, ТРИЗ-технологии, творчество, творчество...*

Toshpo'latova Inobat Ulugbek kizi
Namangan State University 1st stage foundation doctoral student

INTEGRATED APPROACH TO ACTIVITY CENTERS AS AN IMPORTANT FACTOR OF CREATIVE COMPETENCE DEVELOPMENT IN PRE-SCHOOL CHILDREN

***Abstract.** This article talks about the types and content of activity centers, the possibilities of developing creative competences in older preschoolers based on an integrated approach.*

***Basic concepts.** Preschool age, pupils, integration, activity centers, TRIZ technology, creativity, creativity.*

Kirish

Mamlakatimizda so‘nggi yillarda barkamol avlodni tarbiyalash masalalariga katta e‘tibor qaratilib, bolalar va ularning tarbiyasi masalasi davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishi darajasiga ko‘tarilmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi Qarorida[1] maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirishning maqsadlari va ustuvor yo‘nalishlari belgilab berildi. Bu borada maktabgacha ta‘lim tizimini rivojlantirish, maktabgacha ta‘lim sohasidagi me‘yoriy-huquqiy bazani yanada takomillashtirish, maktabgacha ta‘lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg‘or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish vazifalariga alohida ahamiyat qaratilmoqda. Xususan, Maktabgacha ta‘lim va tarbiyaning Davlat standartida[2] maktabgacha ta‘lim tizimini zamonaviy talablarga asoslangan holda tashkil etish, bola ta‘limi va rivojlanishidagi mazmunning tarkibiy qismlariga integratsiya, xilma-xillik va moslashuvchanlik tamoyillari asosida yondashish muhim ahamiyat kasb etadi.

Usullar

Tadqiqotda tahlil, pedagogik kuzatuv, suhbat, modellashtirish, loyihalashtirish, tashxis, pedagogik tajriba-sinov, ma‘lumotlarni mujassamlashtirish, taqqoslash, solishtirish, ekspert baholash, umumlashtirish va statistik ishlov berish.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Maktabgacha ta‘lim va tarbiya Davlat standartining 1-ilovasi sifatida berilgan “Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan “Davlat talablari”da integratsiya tushunchasiga alohida to‘xtalib o‘tilgan va integratsiya – bola ta‘limi va rivojlanishidagi mazmun tarkibiy qismlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni ta‘minlovchi jarayon ekanligi ko‘rsatib o‘tilgan[2].

O‘zbekistonda ham bir qator olimlar integratsiya, fanlararo aloqadorlik, ta‘limda integratsion texnologiyalarni qo‘llash masalasida tadqiqotlar olib borganlar. Jumladan, pedagoglar R.A.Mavlonova va N.X.Rahmonqulovalar[8] tomonidan yaratilgan “Boshlang‘ich ta‘limning integratsiyalashgan pedagogikasi” o‘quv qo‘llanmasida tadqiqot muammosi boshlang‘ich ta‘lim jarayonlari misolida yoritilgan.

X.Yulbarsova[12] fanlarning nazariy taraqqiyotida differensial holat ham mavjud bo‘lishi, integratsiya esa amaliyotda o‘zaro bog‘liqlikni bildiishi va u jarayonning ijtimoiy, pedagogik-psixologik ahamiyatini yanada ortishini ta‘kidlaydi.

N.Abdullayevaning[3] tadqiqot ishida boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda integratsiyalashgan texnologiyadan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari to'g'risida so'z yuritiladi. N.Ahmedova[4] "Integrativ yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish" mavzusida pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori darajasini olish uchun izlanishlar olib borgan. M.N.Irisbayeva[9] ta'lim-tarbiya jarayonlarida tarixiy-milliy va zamonaviy pedagogik texnologiyalar integratsiyasi mavzusida izlanishlar olib borib, milliy-tarixiy va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning evolyutsion taraqqiyoti hamda nazariy asoslarini yoritib bergan.

M.J.Shodiyevaning[11] "Maktabgacha ta'lim mazmunini integratsiyalashning pedagogik shart-sharoitlari" nomli maqolasida maktabgacha ta'lim mazmunini integratsiyalashning pedagogik shart-sharoitlari xususida so'z yuritiladi. F.Umirova[10] teledasturlarning bola dunyoqarashi shakllanishiga ta'siri va uning mashg'ulotlar bilan integratsiyasi masalasi bo'yicha izlanishlar olib borgan.

Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim tarbiyasiga integratsion yondashuv, ularda ijodkorlik, yaratuvchanlik sifatlarini shakllantirish har qachongidanda dolzarb va muhim vazifalardan biridir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar intellektual-ijodiy-kreativ faoliyati katta ijtimoiy pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, u barkamol avlodning bazaviy sifatleri va qobiliyatlarini rivojlantirish va takomillashtirishning omilidir.

Zero, intellektual-ijodiy rivojlanish —shaxsning ma'naviy sohasi bilan bog'liq. Bu faol faoliyat jarayonidagi axloqiy, intellektual va estetik talablar va manfaatlarning shakllantirilishi va qanoatlantirilishidir. Demak, mazkur jarayonda inson ma'naviyatining muhim qirralari shakllantiriladi, rivojlantiriladi va takomillashtiriladi.

Muhokama va natijalar

Amerikalik psixolog Abraxam Maslouning fikricha, "Kreativlik - bu har bir insonga tug'ilishi bilan hadya etiladigan, ammo tarbiya, ta'lim va ijtimoiy faoliyat tizimida yo'qolib boradigan ijodiy yondashuvdir"[5].

Haqiqatan ham, shaxsga ta'sir etuvchi irsiyat, tarbiya, atrof-muhit kabi omillar bolaning kamol topishida muhim ahamiyatga ega hamda bu faoliyat davomida bolada:

- ijodiy tasavvurni rivojlantirish;
- ijodiy tafakkur ko'nikmalarini shakllantirish;
- fikrlashda tizimlilik;
- harakatchanlik qobiliyati yoki o'z-o'zini rivojlantirish;
- yechim qidirish uchun kuch va imkoniyat topish;
- ijodiy intuitsiya;

- nutq rivojlanishi kabi jihatlariga alohida e'tibor berish zarur.

Ushbu omillar maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativlik kompetensiyalarini rivojlantirishda muhim bo'lib, faollik markazlariga integratsion yondashuv asosida amalga oshirish imkoniyati kengligini ko'rsatadi.

Faollik markazlararo integratsiya – (kompleks-mavzuli rejalashtirish (barcha beshta ta'lim sohasini amalga oshirishni hisobga olgan holda); rivojlanish markazlari (til va nutq; qurilish va konstruksiyalash markazi; san'at, syujet-rolli o'yinlar va dramalashtirish markazi; ilm-fan va tabiat markazi)dagi bolalarning mustaqil faoliyatini integratsiyalash orqali bolalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish, shuningdek, ularning xulq-atvorda namoyon bo'ladigan salbiy xususiyatlarni bartaraf etishni ko'zda tutadi.

Tarbiyalanuvchilarning ijodkorlik, yaratuvchanlik, harakatchanlik, tizimli fikrlashiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan faollik markazlaridagi mashg'ulotlar, o'yinlar, mustaqil faoliyat; sayr va ekskursiyalar, tarbiyaviy va shaxslararo munosabatlar jarayoni o'zaro aloqadorligi, mazkur tashkiliy komponentlarning o'zaro bog'liqligi va birligi pedagogik jarayonning integrativ xususiyatiga egaligini ifodalaydi. Shu bois, MTTda bolalar faoliyatini to'g'ri tashkil etish, ta'lim-tarbiya va tarbiyaviy munosabatlar jarayoni yaxlit pedagogik tizimni tashkil etadi.

Ommaviy tarzda o'tkaziladigan mashg'ulotlar mazmuni ko'pincha badiiy tavsifga ega faoliyat ko'rinishida amalga oshirilishi mumkin. Masalan, musiqa mashg'ulotlari, sahna ko'rinishlarini namoyish etish, o'yin-sayohatlar, san'at asarlari bilan tanishish va boshqalar. Bunday mashg'ulotlarda aqliy faollikni oshirishga undovchi “emotsional ta'sir ko'rsatish” yaxshi samara beradi, bolaning o'z-o'zini namoyon eta olishiga imkon beradi.

Bolalarda kreativ kompetensiyani rivojlantirishda hozirgi kunda turli texnologiyalar mavjud. Shu jumladan TRIZ (Yaratuvchanlik qobiliyatini aniqlash nazariyasi) texnologiyasi juda samarali va qulay hisoblanadi.

TRIZ texnologiyasi asoschisi G.S.Altshuller bo'lib, u barchada “ijodiy qobiliyat” mavjudligini ta'kidlaydi[6]. Ijodiylik yoki har qanday qobiliyatni rivojlantirish mumkin. Izlanish jarayoni, yangilik topish, yaratuvchanlik ta'limning asosiy mazmunini ifodalaydi. TRIZ texnologiyasini qo'llashda individual va jamoa shaklida ishlash yaxshi samara beradi. Jamoa bo'lib ishlashda evristik o'yinlar, aqliy hujumdan foydalanish bolani ijodiy izlanishga yo'naltiradi.

TRIZ texnologiyasi orqali bolalarda xayol rivojlantiriladi. Tasavvur shunday muhim ahamiyatga egaki, bunda hali faoliyat jarayoni boshlanmasdan oldin natijalarni ko'z oldiga keltirishga imkon paydo bo'ladi. Xayol mavjud tasavvurlarimizga asoslanib, avval idrok qilinmagan, turmush tajribamizda uchramagan narsa va hodisalarning obrazlarini yaratishdan iborat bo'lgan ong

faoliyatidir. Xayolning boshqa psixik hodisalardan yana bir farqi shundan iboratki, u hozirgina emas, balki o'tmish va uzoq kelajakni ham aks ettira olishga o'rgatadi.

Ijodkor bola shaxsini shakllantirishda G.Altshuller va I.Vertkinning "Ijodkor shaxsning hayotiy strategiyasi" tamoyilini qo'llash ijobiy natija beradi[7].

G.Altshuller va I.Vertkin ijodkor shaxsning quyidagi asosiy sifatlarini tasniflaydi, ular:

1. Aniq maqsadni tanlash qobiliyati.
2. Muammoni ko'ra olish qobiliyati, maqsadga erishishga tez olib boradigan yechim topish.
3. Ishni rejalashtira olish qobiliyati va bajarilgan ishlarni muntazam nazorat qilish.
4. Rejada belgilangan ishlarni yuqori ishchanlik kayfiyatida bajarish.
5. Har qanday holatda ham o'z fikr va qarashlarida mustahkam turish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kreativ kompetensilarini rivojlantirishda faollik markazlariga integratsion yondashuv jarayonida, ya'ni, oylik "G'aroyib dunyo" mavzusi asosida xaftalik "Bizning inoq mamlakatimiz", "Qo'shni mamlakatlar" mavzularini til va nutq; qurilish va konstruksiyalash markazi; san'at, syujet-rolli o'yinlar va dramalashtirish markazi; ilm-fan va tabiat markazlarida tashkil etish jarayonida bolalar ushbu mavzularga oid tasavvurlari doirasida kichik hikoyalar tuzishga o'rganadilar, turli binolar konstruksiyasini yaratadilar, qo'shni mamlakatlarga tegishli qo'shiqlar, raqslar, urf-odatlar va qadriyatlarni rollarga bo'linib ijro etadilar, ularning madaniyati va tarixini o'rganish jarayonida qo'shni mamlakatlar to'g'risida yaxlit bilimlarga ega bo'ladilar. Bunday faollik markazlariga integratsion yondashuv esa bolalarni yaratuvchanlik, ijodkorlik, mustaqillikka yo'naltiradi.

Xulosa va takliflar.

Muxtasar aytganda, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'limning boshlang'ich qismi hisoblanadi. U bolaning sog'lom va rivojlangan shaxs bo'lib shakllanishini ta'minlab, o'qishga bo'lgan ishtiyoqini uyg'otadi, tizimli o'qitishga tayyorlab boradi. Shunday ekan, bu tizim faoliyatini yanada kuchaytirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida har tomonlama qulay shart-sharoitlar yaratish, ularga maktabgacha yoshdagi bolalarni keng jalb etish farzandlarimizning barkamol va yetuk shaxs bo'lib shakllanishida muhim o'rin tutadi.

Bunday ijobiy natijaga erishishda ta'lim jarayonini integratsiyalashtirish muammosi yuzasidan tarbiyachilarni malakasini oshirish kurslarida seminarlar tashkil etish, maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni kreativ kompetensiyasini rivojlantirishda ta'limni integratsiyalash bo'yicha horijiy davlatlar tajribalarini o'rganib borish, maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalarni kreativ kompetensiyasini integratsiyalashgan ta'lim orqali rivojlantirishga oid ilg'or tajribalar

umumlashtirilib metodik qo'llanmalar yaratish va tashviqot ishlarini yo'lga qo'yish, maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi "ustoz-shogird" tartibi asosida ish yuritib, ilg'or tajribalarni o'rganish va o'z faoliyatida qo'llash malakalariga ega bo'lishlarini ta'minlash muhim o'rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-maydagi "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi PQ-4312–son qarori

2.Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat Standarti. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat Standartini tasdiqlash to'g'risida" gi 802-son qarori.

3.Abdullayeva N. Boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda integratsiyalashgan texnologiyadan foydalanish: Ped. fanl. b. falsafa doktori (PhD) ...diss. avtoref. – Namangan, 2020. – B.10-12.

4.Ahmedova N. Integrativ yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish: Ped. fan. b. fals. dok. (PhD) ...diss. avtoref.–Toshkent, 2020. – B.10-17.

5.Abraham Harold Maslow. 1972 "Climate for Creativity" in Taylor C.W. 287-page. NYC: Perga/non Press.

6.Altshuller G.S. Nayti ideyu: Vvedeniye v TRIZ - teoriyu resheniya izobretatelskix zadach. 3-ye izd. - M: "Alpina Pablisherz", 2010. -S. 283-285

7.Alshuller G.S., Vertkin I.M. Kak stat geniyem: jiznennaya strategiya tvorchestkoy lichnosti. – Mn.: "Belarus", 1994. –S. 469-474.

8. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi. – Toshkent: Ilm- ziyo, 2009. – B. 19-20.

9.Irisbayeva M.N. Ta'lim-tarbiya jarayonlarida tarixiy-milliy va zamonaviy pedagogik texnologiyalar integratsiyasi: Ped. fan. b. fals. dok. (PhD) ... diss. avtoref.–Toshkent, 2020. – B.12-13.

10.Umirova F. Teledasturlarning bola dunyoqarashi shakllanishiga ta'siri va uning mashg'ulotlar bilan integratsiyasi // Maktabgacha ta'lim: tajriba, izlanish va istiqbol mavzusidagi respublika miqyosida ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. –Qarshi, 2020. 14-oktyabr. –B.74.

11.Shodiyeva M.J. "Maktabgacha ta'lim mazmunini integratsiyalashning pedagogik shart-sharoitlari. Maktabgacha ta'lim: tajriba, izlanish va istiqbol mavzusidagi respublika miqyosida ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Qarshi, 2020. 14-oktyabr. –124 b.

12. Yulbarsova X.A. Integrativ yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish texnologiyasi: Ped.fan.bo'yicha fals. dok. (PhD) ...diss. – Arzamas, 2020.